

FATWA-FATWA ZAKAT DI NEGERI PERAK : SATU ANALISA

Muhammad Uzair Gamal Abdul Nasir^{1*}, Luqman Abdullah²

¹*Jabatan Fiqh Dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya*

²*Jabatan Fiqh Dan Usul, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya*

ABSTRACT

Kertas kerja ini bertujuan untuk membuat analisis terhadap fatwa-fatwa zakat bermula dari tahun 1986 hingga 2011 di Negeri Perak Darul Ridzuan. Pemilihan tempoh ini disebabkan fatwa-fatwa mengenai zakat sama ada yang diwartakan atau yang tidak diwartakan adalah terhimpun dalam tempoh dua puluh enam tahun yang terakhir ini. Kaedah yang digunakan dalam analisis adalah penyelidikan perpustakaan dan temubual. Secara umumnya, kajian ini mahu meneliti kaedah atau sandaran hujah yang diguna pakai oleh Jawatankuasa Fatwa di Negeri Perak untuk mengeluarkan sesuatu fatwa terutamanya berkaitan dengan hukum zakat sepanjang tempoh ini. Hasil kajian mendapati bahawa bentuk-bentuk fatwa yang dikeluarkan adalah berdasarkan pandangan jumah dan pendapat minoriti ulama' serta juga menerima pakai keputusan fatwa kebangsaan.

Keywords: Fatwa, Zakat, Negeri Perak, Fatwa Zakat, Jawatankuasa Fatwa Negeri Perak

Pendahuluan

Secara umumnya, fatwa diertikan sebagai penentuan hukum terhadap sesuatu persoalan apabila telah timbul sesuatu kes atau isu yang tertentu dan seseorang mufti itu mengetahui mengenai hukumnya (Al-Zuhayli, 2008). Berdasarkan kepada peruntukan undang-undang yang terdapat di Malaysia pula khususnya di Perak dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perak) 2004 [*Enakmen 4 Tahun 2004*] di bawah Seksyen 38, fatwa boleh dihuraikan sebagai sesuatu pernyataan yang dibuat oleh Mufti atau Jawatankuasa Fatwa jika kenyataan tersebut telah disiarkan dalam Warta berkaitan dengan Hukum Syara' dan wajib dipatuhi oleh semua umat Islam yang berada di Negeri Perak Darul Ridzuan melainkan perkara-perkara amalan, kepercayaan atau pendapat peribadi yang dibenarkan oleh Hukum Syara'. Selain itu, fatwa yang diwartakan

---

* Corresponding author: Muhamad Uzair Bin Gamal Abdul Nasir, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya. E-mail: uz_air87@yahoo.com.my

berkenaan mesti diiktiraf oleh semua Mahkamah yang terdapat dalam negeri ini (Enakmen Islam Perak, 2004). Jika merujuk kepada peruntukan ini, sesuatu keputusan hukum hanya dianggap sebagai fatwa jika ia telah diwartakan dan ia juga turut diiktiraf oleh Mahkamah. Untuk tujuan kajian ini, keputusan hukum yang tidak diwartakan juga akan turut dianalisis kerana ia masih dianggap sebagai fatwa dalam konteks panduan kepada masyarakat Islam.

Di Perak, setiap fatwa yang dikeluarkan oleh Jawatankuasa Syariah bermula tarikh 1 Jun 2005 sehingga kini adalah tertakluk kepada enakmen di atas (Timbalan Mufti Perak dan Portal E-Syariah) iaitu di bawah Seksyen 37 sepertimana yang dinyatakan dalam tatacara pembuatan fatwa (Enakmen Islam Perak, 2004). Sebelum ini, enakmen yang digunakan untuk menguatkuasakan fatwa adalah Enakmen Pentadbiran Agama Islam 1992 [*En. Bil. 2 Tahun 1992*] sebelum dimansuhkan dengan enakmen yang baru ini (Portal E-Syariah). Perbezaan antara kedua-dua enakmen ini adalah perubahan dari segi penggunaan seksyen bagi menguatkuasakan sesuatu fatwa iaitu Enakmen Pentadbiran Agama Islam 1992 menggunakan Seksyen 34 (Portal E-Syariah) dan Seksyen 35 (Portal E-Syariah) manakala Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perak) 2004 pula menggunakan Seksyen 37 dan Seksyen 38 di samping terdapat penambahan dan kemas kini dari segi penulisan subseksyen (Enakmen Islam Perak, 2004).

Institusi yang bertanggungjawab menguruskan segala urusan yang berkaitan dengan Jawatankuasa Fatwa atau dikenali juga sebagai Jawatankuasa Syariah adalah Jabatan Mufti Negeri Perak yang diletakkan di bawah pentadbiran Majlis Agama Islam Dan Adat Melayu Perak (Portal Rasmi Jabatan Mufti Perak).

Kajian ini hanya menumpukan terhadap fatwa-fatwa mengenai zakat sahaja bagi melihat pendekatan serta metod yang telah digunakan oleh Jawatankuasa Syariah untuk mengeluarkan sesuatu fatwa. Sebelum itu, penulis mahu menghuraikan terlebih dahulu beberapa kajian lepas serta tatacara pembuatan fatwa di Negeri Perak untuk memahami bagaimana sesuatu fatwa itu dihasilkan di negeri ini.

Kajian Lepas

Terdapat beberapa kajian terdahulu yang mempunyai kaitan dengan kajian penulis dari segi penganalisaan fatwa-fatwa yang telah dikeluarkan oleh institusi-institusi fatwa di Malaysia. Antaranya adalah seperti berikut :

Ahmad Hidayat (2002) telah menganalisa bentuk-bentuk fatwa yang sering dikeluarkan oleh institusi-institusi fatwa di Malaysia yang terdiri daripada bidang Syariah, Usuluddin dan Kemasyarakatan. Dalam kajian ini, beliau mendapati bahawa fatwa daripada bidang Syariah yang paling banyak dikeluarkan berbanding dengan bidang Usuluddin dan Kemasyarakatan. Selain itu, beliau juga turut menganalisis beberapa fatwa yang mempunyai kaitan dengan kepentingan sosial, ekonomi dan penghidupan umat Islam di Malaysia seperti masalah zakat gaji, agihan zakat, tanah wakaf, pusaka dan saham.

Noor Naemah *et. al.* (2006) membuat kajian mengenai metod, kandungan dan pendekatan yang digunakan oleh Jemaah Ulama Majlis Agama Islam Dan Adat Istiadat Melayu Kelantan (MAIK) untuk mengeluarkan sesuatu fatwa. Namun begitu, kajian ini lebih memfokuskan terhadap fatwa-fatwa wakaf yang dikemukakan oleh Jemaah Ulama ini bermula dari tahun 1920an sehingga 1990an.

Zulkifli (2011) pula membincangkan mengenai himpunan fatwa-fatwa zakat kontemporari yang dipetik hukumnya daripada keputusan-keputusan Muzakarah

Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan antaranya adalah hukum zakat gaji, zakat KWSP, zakat Tabung Haji, zakat koperasi dan syarikat. Selain itu, beliau juga turut menyenaraikan pendapat-pendapat daripada para ulama semasa seperti pandangan ulama daripada *Majma' Fiqh Islami*.

Noor Naemah (2007) juga mengkaji tentang amalan fatwa di Malaysia yang telah mengalami perubahan daripada hanya berpegang kepada qawl mazhab al-Syafii sahaja sehinggalah diberi kelonggaran dalam peruntukkan enakmen-enakmen negeri untuk merujuk pula kepada pendapat muktamad dalam tiga mazhab sunni yang lain jika keadaan memerlukan terutamanya fatwa-fatwa pada sekitar tahun 1990an sehingga sekarang. Antara contohnya ialah fatwa penetapan 'Id al-Adha berdasarkan wuquf di Arafah, fatwa kewajipan zakat pendapatan tanpa syarat haul dan fatwa yang membenarkan wanita dilantik sebagai amil zakat walaupun mazhab syafii hanya mensyaratkan lelaki sebagai amil.

Muhammad Ikhlas *et. al.* (2013) membincangkan mengenai konflik-konflik fatwa yang wujud di Malaysia. Selain itu, beliau juga turut mengenal pasti faktor-faktor yang menimbulkan konflik, kesan di sebalik konflik serta memberikan saranan untuk meminimumkan konflik fatwa yang timbul dalam kalangan autoriti fatwa. Antara contoh konflik tersebut adalah fatwa mengenai ESQ Leadership Training dan zakat pendapatan.

Umami Farahin *et. al.* (2013) pula telah membincangkan mengenai hubungkait antara amalan fatwa dengan pengambil kiraan realiti semasa. Dalam kajian ini, beliau telah memberi tumpuan kepada fatwa-fatwa zakat yang dikeluarkan oleh Jabatan Mufti Negeri Selangor sama ada mengambil kira perkembangan semasa yang berlaku dalam masyarakat dari tahun 2001 hingga 2011. Hasil kajian beliau mendapati bahawa kebanyakan fatwa yang dikeluarkan sepanjang tempoh sepuluh tahun ini dilihat mengambilkira perkembangan dan realiti semasa yang wujud.

Tatacara Pembuatan Fatwa Di Negeri Perak

Sebelum Jawatankuasa Fatwa bersidang, Mufti yang merupakan ketua di Jabatan Mufti Negeri Perak boleh mengarahkan kepada pihak yang terlibat untuk menjalankan kajian atau penyelidikan serta menyediakan suatu kertas kerja. Kemudiannya, apabila Jawatankuasa ini bercadang pula mahu menyediakan sesuatu fatwa, Mufti perlulah memanggil suatu mesyuarat Jawatankuasa Fatwa bagi tujuan untuk membincangkan fatwa yang berkenaan. Selepas fatwa tersebut telah disediakan oleh Jawatankuasa Fatwa, Mufti yang mewakili Jawatankuasa Fatwa bertanggungjawab untuk memaklumkan kepada Majlis Agama Islam Dan Adat Melayu Perak (MAIPk) mengenai fatwa berkenaan. Setelah itu, Jawatankuasa Fatwa boleh membuat syor kepada Duli Yang Maha Mulia Sultan untuk mendapatkan perkenan Baginda bagi penyiaran fatwa itu dalam Warta. Cadangan yang hendak dilakukan tersebut perlulah disertakan dengan memorandum penjelasan dan ulasan daripada Jawatankuasa Fatwa jika pihak Jawatankuasa berpendapat bahawa penjelasan dan ulasan ini adalah perlu disediakan ketika menyerahkan memorandum berkenaan (Enakmen Islam Perak, 2004).

Apabila fatwa itu telah diperkenankan oleh Duli Yang Maha Mulia Sultan, Jawatankuasa Fatwa hendaklah memaklumkan pula tentang fatwa tersebut kepada Kerajaan Negeri Perak. Seterusnya, barulah fatwa itu boleh disiarkan dalam Warta. Setiap fatwa yang mahu disiarkan dalam Warta perlulah disertakan sekali dengan pernyataan bahawa fatwa itu dibuat di bawah Seksyen 37 Enakmen Pentadbiran Agama

Islam (Perak) 2004. Selain itu, fatwa tersebut disyaratkan juga hendaklah disiarkan dalam bahasa kebangsaan iaitu dalam tulisan rumi dan jawi. Manakala nas fatwa pula mestilah disiarkan dalam tulisan jawi. Setiap pernyataan yang dibuat oleh Mufti atau Jawatankuasa Fatwa tidak boleh diambil sebagai fatwa melainkan jika pernyataan itu disiarkan dalam Warta (Enakmen Islam Perak, 2004).

Apabila sesuatu fatwa itu telah disiarkan dalam Warta Kerajaan Negeri Perak maka setiap orang Islam yang berada di Negeri Perak wajib berpegang dan mematuhi fatwa tersebut sebagai ajaran agamanya kecuali jika dia dibenarkan oleh hukum syara' untuk tidak mengikuti fatwa itu dalam beberapa perkara amalan, kepercayaan atau pendapat peribadi. Selain itu, Jawatankuasa Fatwa mempunyai kuasa untuk meminda, mengubah suai atau membatalkan mana-mana fatwa yang telah disiarkan dalam Warta di bawah enakmen ini atau di bawah enakmen terdahulu. Setiap pindaan, ubahsuaian atau pembatalan sesuatu fatwa hendaklah disifatkan sebagai suatu fatwa juga (Enakmen Islam Perak, 2004).

Fatwa yang tidak diwartakan pula merupakan sesuatu hukum atau kenyataan yang dikeluarkan oleh Jawatankuasa Syariah tetapi tidak disiarkan dalam Warta Kerajaan Negeri Perak. Oleh itu, kenyataan tersebut hanyalah dianggap sebagai keputusan mesyuarat atau untuk rujukan sahaja dan bukan untuk dikuatkuasakan (Timbalan Mufti Perak).

Analisis Fatwa-Fatwa Zakat

Fatwa-fatwa yang akan dianalisis di sini adalah merangkumi fatwa yang diwartakan dan yang tidak diwartakan. Berkenaan dengan fatwa yang tidak diwartakan, terdapat beberapa permasalahan zakat yang telah dibincangkan oleh Jawatankuasa Syariah Negeri Perak iaitu permohonan menetapkan dasar pemberian zakat dan fitrah kepada keturunan Syed oleh Majlis Agama Islam Perak yang dikeluarkan pada 10 April 2003 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), tempoh pemberian zakat kepada mualaf pada 22 Oktober 2002 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), perakuan keputusan Muzakarah Fatwa Majlis Kebangsaan mengenai penetapan kadar zakat fitrah pada 8 Julai 2004 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), penetapan harga fitrah bagi tahun 2004M/1425H pada 8 Julai 2004 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), cadangan penetapan nisab zakat harta yang bersandarkan timbangan emas pada 11 April 2011 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia) dan permakiaan 1/8 bahagian bagi *fi sabil Allah* untuk kebajikan ahli Pertubuhan Peladang Kawasan Kuala Kurau pada 12 Februari 1986 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia).

Manakala fatwa yang diwartakan pula, terdapat dua sahaja isu zakat yang pernah dibincangkan oleh Jawatankuasa Fatwa mengenai permasalahan hukumnya iaitu fatwa tentang zakat atas pendapatan (gaji) (Kerajaan Negeri Perak, 2004) dan fatwa mengenai kadar wajib zakat tanaman (Kerajaan Negeri Perak, 2011).

1) Fatwa Zakat Kepada Keturunan Syed

Jawatankuasa Fatwa telah menetapkan harus diberikan kutipan zakat ini kepada keturunan "Syed". Punca perbincangan ini disebabkan keturunan Syed termasuk di kalangan keluarga Nabi Muhammad s.a.w yang diharamkan untuk memakan pemberian zakat atau sedekah (Al-Syirazi, 1995 dan Al-Nawawi, t.t.). Dalam membuat keputusan ini, Jawatankuasa Fatwa telah mengguna pakai pandangan minoriti atau sebahagian fuqaha' di kalangan Mazhab al-Syafi'i. Sumber rujukan mereka adalah berdasarkan kepada nas di dalam kitab *Fiqh al-Zakah* yang dikarang oleh Al-Qaradawi sebagaimana yang dinyatakan dalam teks fatwa seperti berikut :

" وَ قَالَ أَبُو سَعِيدِ الْإِسْطَخْرِيُّ مِنَ الشَّافِعِيَّةِ : إِنْ مَنْعُوا حَقَّهُمْ مِنَ الْخُمْسِ جَازَ الدَّفْعَ إِلَيْهِمْ لِأَنََّّهُمْ إِنَّمَا حَرَمُوا الزَّكَاةَ لِحَقِّهِمْ فِي خُمْسِ الْخُمْسِ , فَإِذَا مَنْعُوا الْخُمْسَ وَجِبَ أَنْ يُدْفَعَ إِلَيْهِمْ وَ ذَكَرَ النَّوَوِيُّ عَنِ الرَّافِعِيِّ : أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ يَحْيَى صَاحِبَ الْغَزَالِيِّ كَانَ يُفْتَى بِهَذَا "

Terjemahan: Dan telah berkata Abu Sa'id al-Istikhari daripada mazhab al-Syafi'i : jika hak mereka daripada satu perlima telah terhalang untuk diberikan kepada mereka, adalah harus diserahkan zakat kepada mereka kerana zakat diharamkan ke atas mereka disebabkan hak mereka adalah menerima satu perlima daripada harta al-fay' dan al-ghanimah. Tetapi apabila mereka telah dihalang untuk menerima satu perlima maka wajib menyerahkan zakat kepada mereka. Imam al-Nawawi telah menyebut daripada Imam al-Rafi'i bahawa Muhammad ibn Yahya memberi fatwa seperti ini.

Para fuqaha' berbeza pendapat mengenai siapa yang dimaksudkan keluarga Rasulullah s.a.w yang diharamkan menerima zakat. Menurut fuqaha' dalam Mazhab al-Syafi'i, mereka adalah terdiri daripada Bani Hasyim dan Bani al-Muttalib (Al-Syirazi, 1995 dan Al-Nawawi, t.t.). Imam Abu Hanifah pula berpendapat bahawa mereka adalah terdiri daripada kalangan Bani Hasyim, manakala Bani al-Muttalib pula adalah harus menerima zakat (Al-Nawawi, t.t. dan Ibn Qudamah, 1997). Dalam kitab *al-Muhadhdhab*, Al-Syirazi (1995) ada menyebut sebab pengharaman zakat ke atas keluarga Rasulullah s.a.w ialah bertujuan untuk menjaga kedudukan mulia yang dimiliki oleh keluarga baginda s.a.w.

Menurut Al-Qaradawi (1973), pendapat fuqaha' yang mengatakan bahawa sebab zakat diharamkan ke atas keluarga Nabi Muhammad kerana mahu memelihara kemuliaan kedudukan mereka sebagai keluarga baginda s.a.w adalah tidak kuat dan dalil yang digunakan untuk mempertahankan pengharaman zakat ke atas mereka sehingga hari kiamat juga adalah tidak jelas maksudnya. Menurut beliau lagi, pengharaman ini bukan disebabkan untuk memelihara kedudukan tinggi yang dimiliki oleh keluarga baginda s.a.w tetapi kerana mahu mengelak fitnah dan tohmahan yang tidak baik kepada keluarga baginda s.a.w dan juga untuk menjadi ikutan yang baik kepada umat Islam yang lain. Tambahan pula, Nabi Muhammad s.a.w juga merupakan *imam* atau pemimpin negara. Jadi, tidak sepatutnya baginda s.a.w dan keluarganya mengambil manfaat daripada harta milik umat Islam yang dipimpin oleh baginda s.a.w. Disebabkan itulah Khalifah 'Umar al-Khattab memuntahkan semula susu yang diminumnya apabila mengetahui susu tersebut adalah susu sedekah. Selain itu, beliau juga turut mempersoalkan penggunaan kalimah Ali Muhammad dalam hadith baginda s.a.w sama ada dimaksudkan kepada keturunan baginda s.a.w sehingga hari kiamat ataupun tidak. Sabda baginda s.a.w :

إِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَنْبَغِي لِأَلِ مُحَمَّدٍ

Terjemahan: Sesungguhnya sedekah tidak patut diberikan kepada keluarga (Nabi) Muhammad.

(Hadith Riwayat Muslim)

Menurut beliau bahawa dalil ini tidak bersifat *qat'i* atau jelas maksudnya kerana kalimah Ali Muhammad sama juga seperti kalimah Ali Ibrahim dan Ali 'Imran sepertimana dalam firman Allah s.w.t :

﴿ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴾

Terjemahan: *Sesungguhnya Allah telah memilih Nabi Adam, dan Nabi Nuh, dan juga keluarga Nabi Ibrahim dan keluarga Imran, melebihi segala umat (yang ada pada zaman mereka masing-masing).*

(Surah Ali 'Imran 3: 33)

Ayat di atas ini menunjukkan bahawa dua istilah tersebut tidak dimaksudkan berkekalan sehingga hari kiamat tetapi hanya dimaksudkan pada zaman tertentu sahaja. Begitu juga dengan kalimah Ali Fir'aun sepertimana dalam firman Allah Taala :

﴿ فَوَقَّهٖ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴾

Terjemahan: *Maka ia diselamatkan oleh Allah dari angkara tipu daya mereka dan Fir'aun bersama-sama kaumnya ditimpa azab seksa yang seburuk-buruknya.*

(Surah Al-Mu'min 40: 45)

Jadi, kalimah Ali Muhammad juga turut sama seperti maksud istilah-istilah yang telah dinyatakan di atas. Ini bermakna hukum pengharaman zakat ke atas keluarga Nabi Muhammad hanya terbatas ketika baginda s.a.w masih hidup sahaja. Pendapat Al-Qaradawi ini turut dipersetujui oleh Mahmood Zuhdi (2003) kerana larangan memberi zakat kepada Bani Hasyim dan Bani al-Muttalib hanyalah larangan yang berlaku pada zaman awal Islam sahaja memandangkan mereka adalah keluarga Rasulullah s.a.w pada waktu itu. Ia tidak membabitkan generasi mereka pada hari ini kerana sebab khusus tersebut sudah tidak wujud lagi.

Walaupun pandangan yang paling *sahih* di kalangan majoriti fuqaha' dalam Mazhab al-Syafi'i berpegang kepada pendapat yang mengharamkan pemberian zakat kepada keturunan Rasulullah s.a.w (Al-Nawawi, t.t.), tetapi pendapat minoriti yang dijadikan hujah oleh Jawatankuasa Fatwa juga amat wajar untuk diterima pada masa kini. Ini memandangkan dari segi realitinya agak sukar untuk menentukan sama ada orang tersebut benar-benar keturunan Rasulullah s.a.w atau sebaliknya. Ini juga dibimbangi akan menyebabkan golongan yang sepatutnya layak untuk diberi bantuan zakat, akan ternafi haknya hanya kerana awalan namanya dimulai dengan gelaran "Syed". Realiti semasa perlu diambil kira dalam fatwa agar hak seseorang itu tidak dinafikan.

2) Fatwa Zakat Ke Atas Gaji Atau Pendapatan

Jawatankuasa Syariah telah mengeluarkan fatwa bahawa gaji atau pendapatan adalah tidak wajib zakat kerana tidak menepati syarat haul. Fatwa berkenaan adalah seperti berikut:

“Gaji atau pendapatan termasuk dalam kategori yang wajib zakat apabila cukup nisab dan haul kerana haul itu adalah merupakan syarat yang diittifaqkan oleh Jumhurul Ulama dalam mazhab yang empat. Syarat ini tidak berlaku pada gaji atau pendapatan maka gaji atau pendapatan tidak wajib zakat.”

Dalam penghujahan fatwa ini, Jawatankuasa Syariah telah menerima pakai pandangan *jumhur fuqaha'* dalam mazhab empat dan telah membawa teks berikut yang dipetik dari kitab *al-Fiqh al-Islami Wa Adillatuh* (Al-Zuhayli, 1985) :

" الْمَطْلَبُ الثَّانِي زَكَاةُ كَسْبِ الْعَمَلِ وَالْمِهْنِ الْحَرَّةِ : الْعَمَلُ : إِمَّا حُرٌّ غَيْرٌ مُرْتَبَطٌ بِالذُّوْلَةِ كَعَمَلِ الطَّيِّبِ وَالْمُهَنْدِسِ وَالْمُحَامِي وَالخَيَّاطِ وَالتَّجَّارِ وَغَيْرِهِمْ مِنْ أَصْحَابِ الْمِهْنِ الْحَرَّةِ . وَإِمَّا مُقَيَّدٌ مُرْتَبَطٌ بِوِظَيفَةٍ تَابِعَةٌ لِلذُّوْلَةِ أَوْ نَحْوَهَا مِنَ الْمُؤَسَّسَاتِ وَالشَّرِكَاتِ الْعَامَّةِ أَوْ الْخَاصَّةِ , فَيُعْطَى الْمُؤَظَّفُ رَاتِبًا شَهْرِيًّا كَمَا هُوَ مَعْرُوفٌ . وَالدَّخْلُ الَّذِي يَكْسِبُهُ كُلٌّ مِنْ صَاحِبِ الْعَمَلِ الْحُرِّ وَالْمَوْظَّفِ يَنْطَبِقُ عَلَيْهِ فَقْهًا وَصَفً " الْمَالِ الْمُسْتَفَادِ " .

Terjemahan: Zakat gaji dan pekerjaan bebas : Pekerjaan terbahagi kepada dua iaitu yang tidak berkaitan dengan kerajaan (bekerja sendiri) seperti profesion doktor, jurutera, peguam, tukang jahit, tukang kayu dan lain-lain pekerjaan swasta. Sekumpulan lagi ialah pekerjaan yang berkaitan dengan kerajaan seperti institusi-institusi dan syarikat-syarikat sama ada yang umum atau yang khusus di mana pegawainya diberi gaji bulanan. Gaji yang diperolehi oleh orang yang makan gaji dengan kerajaan atau swasta adalah disebut oleh ahli fiqh sebagai "al-mal al mustafad" (harta perolehan).

Juga berdasarkan kepada petikan daripada kitab yang sama seperti di atas (Al-Zuhayli, 1985) :

" وَالْمَقْرَرُ فِي الْمَذَاهِبِ الْأَرْبَعَةِ أَنَّهُ لَا زَكَاةَ فِي الْمَالِ الْمَسْتَفَادِ حَتَّى يَبْلُغَ نِصَابًا وَيَتِمَّ حَوْلًا وَيَزَكَى فِي رَأْيِ غَيْرِ الشَّافِعِيِّ الْمَالِ الْمُدْخَرُ كُلُّهُ وَلَوْ مِنْ آخِرِ لِحْظَةٍ قَبْلَ انْتِهَاءِ الْحَوْلِ بَعْدَ تَوْفُرٍ أَصْلِ النَّصَابِ " .

Terjemahan: Ditetapkan dalam mazhab yang empat bahawa "al-mal al-mustafad" tidak dikenakan zakat sehinggalah ia mencukupi nisab dan genap haul . 'Ulama' selain mazhab al-Syafi'i mengatakan bahawa seluruh harta yang disimpan, hendaklah dikeluarkan zakat jika cukup nisab walaupun di saat akhir sebelum habis haul.

Dalam penghujahan fatwa tersebut, ahli-ahli Jawatankuasa Fatwa telah membawa hadith khusus mengenai pensyaratan haul terhadap zakat atas pendapatan atau *al-mal al-mustafad* sebagaimana yang diriwayatkan oleh Ibn 'Umar daripada Nabi Muhammad s.a.w bahawa baginda bersabda :

مَنْ اسْتَفَادَ مَالًا فَلَا زَكَاةَ عَلَيْهِ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ عِنْدَ رَبِّهِ

Terjemahan: *Sesiapa yang memperolehi sesuatu harta maka tidak dikenakan zakat ke atasnya sehinggalah harta tersebut telah cukup tempoh haul di tangan pemiliknya.*

(Hadith Riwayat al-Tirmidhi)

Walau bagaimanapun, Al-Qaradawi (1973) dalam kitabnya yang masyhur *Fiqh al-Zakah* telah membuat kajian yang mendalam dan memberi pandangan bahawa tidak disyaratkan tempoh *haul* terhadap zakat *al-mal al-mustafad*. Sebaliknya, seseorang itu wajib mengeluarkan zakat ini pada waktu dia memperolehinya. Mengikut beliau, ini juga merupakan pandangan beberapa sahabat iaitu Ibn Mas'ud, Ibn 'Abbas dan Mu'awiyah (Ibn Qudamah, 1997). Di samping itu, beliau juga turut mempertikaikan mengenai kesahihan riwayat hadith Ibn 'Umar di atas. Ini berpunca kerana beliau berpegang kepada pandangan segelintir ulama' yang mendhaifkan *sanad* hadith ini seperti Ahmad ibn Hanbal dan 'Ali ibn al-Madini (Al-Qaradawi, 1973 dan Al-Tirmidhi, t.t.).

Manakala pandangan yang mewajibkan pengeluaran zakat *al-mal al-mustafad* hanya setelah cukup tempoh *haul* pula merupakan pendapat sebahagian fuqaha dan telah menjadi doktrin yang kukuh dan diterimapakai sejak sekian lama. Al-Misri (2000) ketika mengkritik pandangan Al-Qaradawi telah memetik kata-kata Ibn Rushd yang menyatakan syarat *haul* adalah pandangan khalifah yang empat dan telah diterima oleh para sahabat dan tidak ada khilaf yang diriwayatkan dalam isu ini kecuali riwayat-riwayat dari Ibn Mas'ud, Ibn 'Abbas dan Mu'awiyah sahaja. Pandangan ini juga merupakan pandangan *jumhur fuqaha'* iaitu Abu Hanifah (Ibn Hazm, 1352), Malik ibn Anas, al-Syafi'i, Ahmad dan Ishak. Dan ini juga merupakan pandangan daripada Sufyan al-Thawri dan Ahl al-Kufah (Al-Tirmidhi, t.t.).

Dalam hal ini, Jawatankuasa Fatwa Negeri Perak telah memilih pandangan *jumhur* walaupun pandangan Al-Qaradawi lebih popular digunakan dalam fatwa-fatwa di Malaysia berkaitan dengan isu ini pada masa kini.

Fatwa yang dikeluarkan oleh Negeri Perak ini sebenarnya adalah tidak selaras dengan fatwa-fatwa negeri-negeri lain dan juga fatwa Muzakarah Majlis Fatwa Kebangsaan (Portal Rasmi Fatwa Malaysia) yang telah memfatwakan kewajipan zakat gaji tanpa perlu menunggu *haul*. Antara contohnya, Negeri Kelantan yang memfatwakan seperti berikut (Portal Rasmi Fatwa Malaysia) :

“Mesyuarat Jemaah Ulama' Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan yang bersidang pada 12 Sep 1999 telah membincangkan mengenai fatwa zakat harta-harta pendapatan. Mesyuarat telah membuat keputusan fatwa seperti berikut : Harta-harta pendapatan yang diperolehi dari usaha samada dalam bentuk gaji, elaun, ganjaran, pampasan atau pendapatan pemindahan atau pendapatan yang diperolehi melalui kerjaya yang bercorak profesional, kepakaran atau kemahiran diri adalah diwajibkan zakat apabila cukup nisobnya menurut nisob Zakat Logam (emas,perak) atau matawang, tanpa syarat haul. Kadar zakatnya ialah 1/40 setelah ditolak perbelanjaan dharuriat yang paling sederhana.”

Fatwa-fatwa yang terdapat di beberapa buah negeri lagi seperti Johor (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), Melaka (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), Negeri Sembilan (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), Pulau Pinang (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), Selangor (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (Portal Rasmi Fatwa Malaysia) dan Sarawak (Portal Rasmi Fatwa Malaysia) juga telah menerimapakai kewajipan zakat gaji tanpa *haul*.

Manakala fatwa di Negeri Terengganu pula telah memberi pilihan sama ada menunggu syarat *haul* atau tidak sebagaimana dinyatakan dalam fatwa negeri berkenaan (Portal Rasmi Fatwa Malaysia):

“Setelah berbincang dengan teliti maka Jawatankuasa Fatwa berpendapat menurut Mazhab Syafie pendapatan gaji diwajibkan zakat apabila cukup haul dan nisabnya. Manakala pendapat daripada Sahabat dan Tabiin seperti Ibnu Abbas, Ibnu Mas’ud, Muawiyah, As-Sadiq, Al-Bakar, An-Nasir, Daud Umar bin Abdul Aziz, Al-Hasan, Az-Zahri, Al-Auza’i dan Mazhab Ahmad Ibnu Hanbal dalam masalah pendapatan dari sewaan mereka tidak mensyaratkan haul. Di Negeri Terengganu dalam membuat dan mengeluarkan sebarang fatwa hendaklah berpandukan kepada Mazhab Syafie. Perkara ini diperuntukan di dalam Enakmen Pentadbiran Hal Ehwal Agama Islam 1986 di dalam seksyen 26 (1) kecuali bagi maksud kemaslahatan dan kebajikan orang-orang Islam maka bolehlah Jawatankuasa Fatwa mengeluarkan fatwa atau kaedah pengertian berpandukan kepada mana-mana Mazhab yang empat atau Mazhab lain yang difikirkan sesuai olehnya. Berdasarkan kedudukan tersebut dan memandangkan kepada penunaian zakat ini memberi kebajikan kepada orang-orang Islam maka Jawatankuasa Fatwa berpendapat bolehlah bagi sesiapa yang mahu mengeluarkan zakat pendapatan bebas atau hasil usaha kerja atau hasil usaha kemahiran semasa termasuklah gaji menunaikan zakatnya menurut pendapat yang tidak mensyaratkan haul.”

Fatwa ini telah mengambil kira pandangan Mazhab Al-Syafi’i yang mana zakat yang dibayar sebelum cukup *haul* adalah sah dan oleh itu pihak jawatankuasa fatwa telah memberi pilihan tersebut dan bukan mewajibkannya tanpa *haul*. Fatwa ini pada hakikatnya adalah selaras dengan fatwa Negeri Perak di atas.

Berdasarkan perbincangan di atas adalah didapati fatwa Negeri Perak yang tidak mewajibkan zakat gaji adalah mengambil kira pandangan *jumhur fuqaha’* dan lebih kepada meneruskan pandangan yang telah bertapak kukuh dalam fiqh. Dalam konteks pemikiran fiqh semasa yang lebih melihat kepada kemaslahatan dan keadilan kepada golongan fakir dan miskin, zakat ke atas gaji adalah dilihat lebih sesuai untuk diamalkan dan inilah sebenarnya yang menjadi asas kepada fatwa-fatwa yang mewajibkan zakat gaji.

3) Fatwa Zakat Fitrah Dan Nisab Zakat Harta

Dalam fatwa penetapan kadar zakat fitrah, pihak Jawatankuasa Fatwa bersetuju menaikkan kadar timbangan beras dari 2.27 kilogram kepada 2.60 kilogram bersamaan satu gantang Baghdad pada tahun 2004 supaya dapat diseragamkan dengan keputusan Muzakarah Fatwa Majlis Kebangsaan yang telah bersidang Kali Ke-57 pada 10 Jun 2003 yang telah memutuskan bahawa harga zakat fitrah bagi negeri-negeri di Semenanjung Malaysia adalah berdasarkan harga setempat yang ditetapkan oleh BERNAS bagi beras Super Tempatan Gred A mengikut timbangan satu gantang Baghdad bersamaan 2.60 kg (Portal Rasmi Fatwa Malaysia). Keputusan Jawatankuasa Syariah Perak ini,

kemudiannya diikuti dengan fatwa mengenai penetapan harga fitrah di Negeri Perak bagi tahun 2004M/1425H yang dipersetujui dengan kadar RM4.50.

Berkenaan dengan penentuan kadar zakat fitrah, para fuqaha' telah berbeza pendapat tentang kadarnya. Sebahagian fuqaha' berpendapat bahawa kadar zakat fitrah yang wajib dikeluarkan oleh setiap orang Islam adalah sebanyak satu gantang (*sa'*). Ini merupakan pendapat Imam Malik, al-Syafi'i, Ishak, Abu Sa'id al-Khudri, al-Hasan dan Abu al-'Aliah. Manakala sebahagian fuqaha' pula berpendapat bahawa kadar zakat fitrah juga boleh dikeluarkan sebanyak setengah gantang gandum. Ini pula merupakan pandangan 'Uthman ibn 'Affan, Ibn al-Zubayr, Mu'awiyah, Sa'id ibn al-Musayyab, 'Ata', Tawus, Mujahid, 'Umar ibn 'Abd al-'Aziz, 'Urwah ibn al-Zubayr, Abu Salamah ibn 'Abd al-Rahman dan Sa'id ibn Jubayr (Ibn Qudamah, 1997). Namun begitu, Al-Qaradawi (1973) berpendapat bahawa pengeluaran zakat fitrah sebanyak satu gantang adalah lebih sesuai untuk diterima kerana dapat keluar daripada *khilaf* antara 'ulama' dan dalil tentang kadar ini juga lebih diyakini atau *sahih*. Selain itu, para 'ulama' juga turut berbeza pendapat tentang keharusan membayar zakat fitrah dalam bentuk harga (*qimah*). Menurut sebahagian fuqaha', tidak harus mengeluarkan zakat fitrah dalam bentuk harga. Ini merupakan pandangan Imam Ahmad ibn Hanbal, Malik dan al-Syafi'i. Manakala Imam Abu Hanifah dan al-Thawri pula berpendapat bahawa harus membayar zakat fitrah dalam bentuk harga. Dan ini juga turut merupakan pandangan 'Umar ibn 'Abd al-'Aziz dan al-Hasan (Ibn Qudamah, 1997). Menurut Mahmood Zuhdi (2003), pendapat Imam Abu Hanifah tentang keharusan membayar zakat dalam bentuk harga adalah amat wajar diterima pada masa kini. Ini disebabkan mata wang lebih berkesan fungsinya dalam melegakan hidup seseorang berbanding dengan bahan makanan. Meskipun terdapat perbezaan pendapat tentang harga bahan apa yang patut dijadikan zakat fitrah tetapi bagi umat Islam di Malaysia, segantang beras paling sesuai diamalkan kerana menjadi bahan makanan utama bagi rakyat di negara ini.

Begitu juga dengan keputusan mesyuarat mengenai cadangan penetapan nisab zakat harta yang bersandarkan timbangan emas supaya mengikut kiraan harga pasaran emas pada hari berkenaan setelah cukup haul dan nisab tanpa timbul sebarang masalah untung dan rugi dengan menggunakan Jabatan Wakaf, Zakat Dan Haji (JAWHAR), Jabatan Perdana Menteri sebagai rujukan harga harian pasaran emas.

Berdasarkan hukum fiqh, harta-harta yang nisabnya disandarkan kepada nilai emas boleh dibahagikan kepada tiga jenis harta iaitu zakat harta perniagaan, zakat pendapatan harta (*al-mustaghallah*) dan zakat hasil galian (*ma'dan*). Menurut Imam Al-Nawawi (t.t.), tiada *khilaf* dalam kalangan ulama' bahawa nisab diambil kira sebelum mengeluarkan zakat perniagaan. Dan nisab barang perniagaan adalah berdasarkan nisab matawang yang bersamaan dengan nilai 85 gram emas (Al-Qaradawi, 1973). Mengenai nisab zakat pendapatan harta (*al-mustaghallah*) pula, menurut Al-Qaradawi (1973) adalah lebih baik merujuk kepada nilai matawang kerana pendapatan harta ini kebiasaannya diperolehi dalam bentuk matawang juga iaitu sama nilai dengan 85 gram emas. Berkenaan dengan zakat hasil galian (*ma'dan*) pula, para fuqaha' telah berbeza pandangan tentang syarat nisabnya. Menurut para 'ulama' dalam Mazhab al-Syafi'i dan Mazhab Hanbali, nisab zakat hasil galian adalah berdasarkan kepada 20 mithqal emas dan 200 dirham perak. Manakala Imam Abu Hanifah pula berpendapat bahawa yang diwajibkan adalah $\frac{1}{5}$ (*al-khumus*) tanpa mengambil kira sama ada cukup nisab atau tidak kerana kedudukan hasil galian adalah sama seperti harta *rikaz* yang tidak disyaratkan nisab (Ibn Qudamah, 1997). Dan Al-Qaradawi (1973) menyokong pandangan yang mewajibkan syarat nisab bagi zakat hasil galian kerana mempunyai dalil yang lebih kuat atau *sahih*.

Keputusan yang dibuat oleh Jawatankuasa Syariah dengan merujuk kepada Muzakarah Fatwa Majlis Kebangsaan dan JAWHAR merupakan satu tindakan yang

baik. Ini disebabkan kedua-dua institusi ini merupakan badan rasmi Kerajaan Persekutuan yang secara tidak langsung boleh mewujudkan keseragaman keputusan sesuatu fatwa dengan negeri-negeri yang lain kerana sudah tentu kedua-dua institusi ini juga turut menjadi rujukan Jawatankuasa Fatwa daripada negeri-negeri yang berkenaan.

4) Fatwa Zakat Terhadap Muallaf

Mengenai tempoh pemberian zakat terhadap golongan *muallaf*, Jawatankuasa Fatwa telah menyerahkan tanggungjawab kepada Unit Ukhwah Bahagian Dakwah Jabatan Agama Islam Perak untuk memberikan cadangan serta justifikasi kepada pihak Jawatankuasa Fatwa mengenai tempoh pemberian zakat terhadap golongan *muallaf*. Keputusan mesyuarat berkenaan menyebut :

“Mesyuarat Jawatankuasa Syariah yang bersidang pada hari ini 15 Sya’ban 1423 bersamaan 22 Oktober 2002 buat kali ke 157 telah membuat keputusan agar unit Ukhwah Bahagian Dakwah Jabatan Agama Islam Perak, dapat mencadangkan kepada Jawatankuasa ini beserta justifikasi mengenai tempoh pemberian zakat kepada asnaf *muallaf*.”

Jika diperhatikan kepada keputusan mesyuarat Jawatankuasa Syariah di atas, dapat difahami bahawa keputusan tersebut bukan dalam bentuk fatwa kerana masih lagi dalam proses perbincangan iaitu meminta cadangan dan justifikasi daripada unit Ukhwah Bahagian Dakwah Jabatan Agama Islam Perak mengenai tempoh pemberian zakat kepada golongan *muallaf*.

Secara umumnya, *asnaf muallaf* adalah merujuk kepada golongan-golongan yang baru memeluk Islam. Ini merupakan pandangan Imam al-Syafi’i (2001) yang mana *qawl* dalam mazhab beliau menjadi rujukan utama Jawatankuasa Syariah Negeri Perak (Enakmen Islam Perak, 2004) untuk mengeluarkan sesuatu hukum yang tertentu termasuklah berkaitan dengan penentuan tempoh pemberian zakat kepada *asnaf* ini. Dari segi hukum *fiqh*, tiada ketetapan khusus ditentukan oleh syara’ mengenai tempoh penetapan masa yang tertentu untuk diberikan zakat kepada golongan *muallaf* ini. Oleh itu, segala urusan berkenaan dengan penentuan tempoh ini adalah terpulang kepada pihak pemerintah. Menurut Al-Qaradawi (1973), penentuan keperluan kepada tindakan “memujuk” (*ta’lif*) ini adalah bergantung kepada budi bicara pemerintah sama ada membawa kebaikan terhadap agama Islam dan *maslahah* orang Islam atau sebaliknya. Ini adalah berdasarkan kepada tindakan ‘Umar al-Khattab yang berpendapat bahawa tiada keperluan untuk memberi zakat kepada golongan *muallaf* pada zaman beliau kerana Islam telah menjadi agama yang kuat dan kukuh pada masa itu berbanding pada zaman Nabi Muhammad s.a.w.

5) Fatwa Zakat Kepada Ahli Pertubuhan Peladang Kawasan Kuala Kurau

Berkenaan dengan kaedah yang digunakan terhadap keputusan permakaaian 1/8 bahagian bagi *fi sabil Allah* untuk kebajikan ahli Pertubuhan Peladang Kawasan Kuala Kurau pula, huraian keputusan yang diberikan agak ringkas dan tanpa menyatakan sumber rujukannya dengan jelas sepertimana berikut :

“Mesyuarat Jawatankuasa Syariah Negeri Perak tidak bersetuju meluluskan permohonan 1/8 bahagian *fi sabilillah* kepada Tabung Pertubuhan Kebajikan Peladang Kawasan Kuala Kurau dengan alasan Tabung Kebajikan itu bukanlah

dalam lingkungan Fisabilillah tidak termasuk dalam asnaf yang delapan dan tidak termasuk juga dalam bahagian peperangan yang menuju kepada peperangan Islam atau bertujuan menuntut ilmu sebagaimana yang disepakati dalam mazhab.”

Namun begitu, penulis turut bersetuju dengan keputusan yang dikeluarkan oleh Jawatankuasa Syariah ini kerana pungutan zakat tidak seharusnya diberikan secara sewenang-wenangnya kepada golongan yang tidak berhak melainkan jika mereka benar-benar layak serta termasuk di dalam salah satu daripada asnaf yang lapan. Menurut ‘ulama’ dalam Mazhab al-Syafi’i, asnaf *fi sabil Allah* merupakan golongan yang berjihad atau berperang di jalan Allah secara sukarela dan tidak memperolehi gaji daripada kerajaan atau pemerintah. Ini juga merupakan pendapat daripada Imam Abu Hanifah dan Imam Malik (Al-Nawawi, t.t.). Manakala menurut Imam Ahmad pula dalam salah satu daripada riwayatnya yang paling *sahih* bahawa orang yang mahu menunaikan haji juga adalah tergolong dalam asnaf *fi sabil Allah* (Al-Nawawi, t.t.). Dalam kitab *al-Durr al-Mukhtar* pula menyatakan bahawa menuntut ilmu juga adalah termasuk di dalam asnaf ini (Al-Haskafi, 2002). Menurut Al-Qaradawi (1973) pula, beliau lebih cenderung memilih pendapat fuqaha’ yang mengkhususkan maksud kalimah *sabil Allah* kepada makna *al-jihad*. Namun, beliau tidak hanya membataskan maksud kalimah tersebut dalam aspek ketenteraan semata-mata tetapi juga turut meliputi aspek pemikiran, pendidikan, kemasyarakatan atau sosial, ekonomi dan politik kerana setiap aspek ini adalah termasuk di dalam urusan untuk menolong bagi menegakkan agama Islam di dunia ini. Menurut beliau, semua jenis jihad ini masih memerlukan kepada bantuan dan pembiayaan kewangan iaitu zakat (Al-Qaradawi, 1973). Oleh itu, berdasarkan kepada hujah daripada para fuqaha’ di atas dapat disimpulkan bahawa permohonan 1/8 bahagian *fi sabil Allah* kepada Tabung Pertubuhan Kebajikan Peladang Kawasan Kuala Kurau adalah tidak bertepatan dengan syara’ kerana tabung kebajikan tersebut tidak termasuk dalam kategori asnaf ini.

6) Fatwa Kadar Wajib Zakat Tanaman

Begitu juga dengan kaedah yang digunakan dalam fatwa kadar wajib zakat tanaman, tidak banyak ulasan atau keterangan yang dinyatakan serta sumber rujukannya. Sebaliknya hanya menjelaskan mengenai kadar wajib zakat tanaman iaitu padi untuk diamalkan oleh umat Islam di Negeri Perak. Fatwa berkenaan menyebut :

“Kadar wajib zakat tanaman iaitu zakat padi untuk digunapakai oleh Umat Islam bagi Negeri Perak Darul Ridzuan adalah sebanyak lima peratus (1/20) daripada hasil kasar padi”.

Berdasarkan kepada hadith Nabi Muhammad s.a.w, baginda telah bersabda bahawa :

فِيْمَا سَقَّتِ السَّمَاءُ وَالْعِيُونُ أَوْ كَانَ عَشْرِيًّا الْعَشْرُ، وَمَا سَقَى بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعَشْرِ

Terjemahan: Pada apa (tanaman) yang dijirus dengan langit (air hujan), mata air atau air takungan maka zakatnya adalah sepuluh peratus manakala apa yang dijirus dengan menggunakan tenaga maka zakatnya adalah lima peratus.

(Hadith Riwayat al-Bukhari)

Jika dilihat kepada hadith Rasulullah s.a.w di atas, cara pembayaran zakat pertanian boleh dibahagikan kepada dua kaedah iaitu yang pertama melalui penjirusan

secara semula jadi maka zakat yang wajib dikeluarkan adalah sepuluh peratus. Manakala kaedah yang kedua pula adalah menggunakan tenaga sendiri maka zakat yang wajib dikeluarkan ialah lima peratus.

Berbeza di Perak melalui penguatkuasaan fatwanya yang hanya tertumpu kepada pengamalan kaedah yang kedua sahaja iaitu pengeluaran zakat padi adalah sebanyak lima peratus atau $1/20$. Bagi penulis, pelaksanaan zakat padi tidak seharusnya dibataskan kepada kadar lima peratus semata-mata. Ini disebabkan pada masa kini, banyak kemudahan yang boleh diperolehi untuk menguruskan sesuatu tanaman atau pertanian berbanding pada masa dulu yang banyak bergantung kepada penggunaan tenaga.

Oleh sebab itu, bagi memastikan zakat tanaman yang dikeluarkan oleh petani tersebut menepati syara' maka kadar pungutan yang dicadangkan untuk diamal di Perak boleh disimpulkan berdasarkan hasil rumusan Mahmood Zuhdi (2003) terhadap beberapa pandangan para fuqaha' tanpa dihadkan kepada kadar lima peratus sahaja iaitu yang pertama, jika nisbah penggunaan sumber semula jadi sama banyak dengan penggunaan tenaga sendiri maka zakat dikenakan sebanyak 7.5 peratus (Ibn Qudamah, 1997). Kedua, jika salah satu kaedah penjirusan tersebut lebih banyak digunakan berbanding kaedah yang satu lagi maka kadar zakat yang dikeluarkan mestilah mengikut kaedah penjirusan yang lebih banyak terpakai itu (Ibn Qudamah, 1997). Ketiga, jika tidak diketahui nisbah penggunaan antara kedua-dua kaedah tersebut maka zakat yang dikenakan adalah sebanyak 10 peratus sebagai langkah berhati-hati (*ihhtiat*). Ini disebabkan sepuluh peratus merupakan hukum asal dan kadar yang mesti dikeluarkan berbanding dengan lima peratus yang merupakan kadar yang diringankan kerana wujud penggunaan tenaga yang berat (Ibn Qudamah, 1997). Keempatnya pula, jika terdapat dua buah kebun secara berasingan di mana salah sebuah kebun tersebut dijirus menggunakan tenaga manakala sebuah kebun lagi dijirus secara semula jadi maka hasil bagi semua kebun tersebut perlulah disatukan dalam menentukan cukup nisab. Tetapi kadar zakat yang dikenakan terhadap setiap kebun adalah tertakluk kepada keadaan penjirusan yang digunakan oleh pemilik kebun-kebun tersebut iaitu 10 peratus bagi kebun yang dijirus secara semula jadi dan 5 peratus bagi kebun yang dijirus menggunakan tenaga (Ibn Qudamah, 1997).

Kesimpulan

Secara keseluruhannya, amalan fatwa yang diamalkan di Perak untuk mengeluarkan fatwa-fatwa zakat sepanjang tempoh 1986 hingga 2011 tidak jauh berbeza dengan amalan-amalan fatwa di negeri-negeri lain dari segi sumber penghujahan mereka sepertimana yang diamalkan di Negeri Selangor bawah Seksyen 54 dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003 (Enakmen Islam Negeri Selangor, 2003), di Negeri Sarawak bawah Seksyen 39 dalam Ordinan Majlis Islam Sarawak 2001 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), di Negeri Johor bawah fasal 54 dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Johor) 2003 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia) dan juga di Wilayah Persekutuan bawah Seksyen 39 dalam Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993 [Akta 505] (Akta Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan), 1993).

Penghujahan ini boleh dilihat sebagaimana yang dinyatakan di dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perak) 2004 (Bil. 4/2004) di bawah Seksyen 43 iaitu Jawatankuasa Fatwa mestilah berhujah mengikut *qawl muktamad* (pendapat-pendapat yang diterima) Mazhab al-Syafi'i. Jika pihak Jawatankuasa berpendapat bahawa dengan mengikut *qawl muktamad* mazhab ini akan menimbulkan suatu keadaan yang berlawanan dengan kepentingan awam, pihak Jawatankuasa boleh

mengikuti *qawl muktamad* Mazhab Hanafi, Maliki atau Hanbali. Kemudiannya jika pihak Jawatankuasa berpendapat pula bahawa tiada satu *qawl muktamad* daripada empat mazhab berkenaan boleh diikuti tanpa membawa kepada keadaan yang berlawanan dengan kepentingan awam, maka pihak Jawatankuasa bolehlah membuat fatwa itu mengikuti *ijtihad* tanpa mengikuti *qawl muktamad* daripada mana-mana mazhab yang empat itu (Enakmen Islam Perak, 2004).

Berdasarkan analisa yang telah dilakukan di atas, terdapat sebahagian fatwa-fatwa zakat yang dikeluarkan menggunakan pandangan minoriti ulama' seperti dalam fatwa zakat kepada keturunan syed. Dan terdapat juga sebahagian lagi yang menggunakan pandangan jumur ulama' seperti dalam fatwa zakat ke atas gaji atau pendapatan.

Selain itu, kaedah yang digunakan oleh Jawatankuasa Fatwa iaitu dengan merujuk kepada Muzakarah Fatwa Majlis Kebangsaan dan JAWHAR ketika mahu mengeluarkan sesuatu fatwa merupakan satu amalan yang baik. Tindakan ini secara tidak langsung dapat mewujudkan keselarasan fatwa atau paling kurang meminimalkan konflik antara fatwa-fatwa di Malaysia. Sebagai contohnya, perbezaan fatwa mengenai kewajipan zakat gaji tanpa perlu menunggu *haul* sepertimana yang telah dibincangkan dalam fatwa zakat gaji atau pendapatan di atas. Fatwa kewajipan zakat gaji tanpa *haul* telah diterimapakai oleh Muzakarah Majlis Fatwa Kebangsaan dan negeri-negeri lain kecuali Perak. Tambahan lagi, menerima pakai nasihat dan syor Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan telah disebut dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perak) 2004 (Bil. 4/2004) di bawah Seksyen 41 (Enakmen Islam Perak, 2004). Begitu juga dengan negeri-negeri lain seperti di Negeri Selangor dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Selangor) 2003 di bawah Seksyen 52 (Enakmen Islam Negeri Selangor, 2003), di Negeri Sarawak dalam Ordinan Majlis Islam Sarawak 2001 di bawah Seksyen 42 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia), di Negeri Johor dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Johor) 2003 di bawah fasal 52 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia) dan juga di Negeri Perlis dalam Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perlis) 2006 di bawah Seksyen 52 (Portal Rasmi Fatwa Malaysia).

Namun begitu, terdapat juga fatwa yang dikeluarkan oleh pihak Jawatankuasa agak ringkas dan tanpa menyertakan sumber rujukan daripada nas-nas al-Quran atau hadith serta daripada kitab-kitab 'ulama' yang *muktabar*. Sedangkan sesuatu fatwa itu akan dilihat lebih berautoriti dan berwibawa jika dihuraikan secara terperinci serta dinyatakan juga sumber rujukannya dengan jelas.

Bibliografi

- Ahmad Hidayat Buang (2002), "Analisis Fatwa-Fatwa Semasa Syariah Di Malaysia", *Jurnal Syariah*, Vol. 10, No. 1, pp. 39-52.
- Al-Bukhari, Abu Abd Allah Muhammad ibn Isma'il (2002), *Sahih al-Bukhari*. Damsyik: Dar Ibn Kathir.
- Al-Haskafi, Muhammad ibn 'Ali ibn Muhammad ibn 'Ali ibn 'Abd al-Rahman al-Hanafi (2002), *al-Durr al-Mukhtar Syarh Tanwir al-Absar Wa Jami' al-Bihar*. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn Hazm, Abu Muhammad 'Ali ibn Ahmad ibn Sa'id (1352), *al-Muhalla*. Misr: Idarah al-Tiba'ah al-Muniriyyah.
- Ibn Qudamah, Muwaffaq al-Din Abu Muhammad 'Abd Allah ibn Ahmad ibn Muhammad al-Maqdisi al-Jamma'ili al-Dimasyqi al-Salihi al-Hanbali (1997), *al-Mughni*. Al-Riyad: Dar 'Alam al-Kutub.

- Muhammad Ikhlas Rosele, Luqman Hj Abdullah, Paizah Hj Ismail dan Mohd Anuar Ramli (2013), "Konflik Fatwa Di Malaysia: Satu Kajian Awal", *Jurnal Fiqh*, No. 10, pp. 31-56.
- Mahmood Zuhdi Abd. Majid (2003), *Pengurusan Zakat*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Al-Misri, Rafiq Yunus (2000), *Buhuth Fi al-Zakah*. Dimasyq: Dar al-Maktabi.
- Al-Nawawi, Abu Zakariyya Muhyi al-Din ibn Syaraf (t.t.), *Kitab al-Majmu' Syarh al-Muhadhdhab li-Syirazi*. Jeddah: Maktabah al-Irsyad.
- Noor Naemah Abd Rahman, Luqman Hj Abdullah dan Anisah Abd Ghani (2006), "Fatwa-Fatwa Wakaf Di Malaysia: Analisa Khusus Di Negeri Kelantan", (Kertas kerja, Konvensyen Wakaf 2006, Jabatan Wakaf Zakat Dan Haji Jabatan Perdana Menteri di Legend Hotel, Kuala Lumpur, 12-14 September 2006).
- Noor Naemah Abd Rahman (2007), "Amalan Fatwa Di Malaysia: Antara Keterikatan Mazhab Dan Keperluan Tarjih", *Jurnal Fiqh*, No. 4, pp. 85-102.
- Al-Qusyayri al-Naysaburi Abu al-Husayn Muslim ibn al-Hajjaj al-Qusyayri al-Naysaburi (1998), *Sahih Muslim*. Al-Riyad: Dar al-Mughni li al-Nasyr Wa al-Tawzi'.
- Al-Qaradawi, Yusuf (1973), *Fiqh al-Zakah Dirasah Muqaranah li-Ahkamiha Wa Falsafatiha Fi Daw' al-Qur'an Wa al-Sunnah*. Bayrut: Muassasah al-Risalah.
- Al-Syafi'i, Muhammad ibn Idris (2001), *al-Umm*, ed. Rif'at Fawzi Abd al-Mutalib. Al-Mansurah: Dar al-Wafa' li al-Tiba'ah wa al-Nasyr wa al-Tawzi'.
- Al-Syirazi, Abu Ishak Ibrahim ibn 'Ali ibn Yusuf al-Fayruz Abadi (1995), *al-Muhadhdhab Fi Fiqh al-Imam al-Syafi'i*. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Tirmidhi, Muhammad ibn 'Isa ibn Sawrah (t.t.), *Sunan al-Tirmidhi*, ed. Muhammad Nasir al-Din al-Albani. Al-Riyad : Maktabah al-Ma'arif li al-Nasyr wa al-Tawzi'.
- Al-Tirmidhi, Muhammad ibn 'Isa ibn Sawrah (1996), *al-Jami' al-Kabir li al-Imam al-Tirmidhi*, ed. Basysyar 'Awwad Ma'ruf. Bayrut: Dar al-Gharb al-Islami.
- Ummi Farahin Yasin, Noor Naemah Abd Rahman dan Mohd Faez Mohd Shah (2013), "Pengambilkiraan Realiti Semasa Dalam Berfatwa: Analisis Terhadap Fatwa Zakat Di Selangor", *Jurnal Fiqh*, No. 10, pp. 91-118.
- Zamri Bin Hashim, Timbalan Mufti Negeri Perak Darul Ridzuan. Temubual pada 16 Januari 2013.
- Al-Zuhayli, Wahbah (1985), *al-Fiqh al-Islami Wa Adillatuh*. Damsyik: Dar al-Fikr.
- Al-Zuhayli, Wahbah (2008), *Usul al-Fiqh al-Islami*. Damsyik: Dar al-Fikr.
- Zulkifli Bin Mohamad Al-Bakri (2011), *Fatwa Zakat Kontemporari*. Kuala Lumpur: Bank Muamalat Malaysia Berhad.
- Akta Pentadbiran Undang-Undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan), 1993, (Akta No. 505, 1993).
- Enakmen Pentadbiran Agama Islam Perak 2004 (Bil. 4/2004).
- Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri Selangor 2003 (No. 1/2003).
- Kerajaan Negeri Perak (2004), *Warta Kerajaan Negeri Perak*. Perak: Kerajaan Negeri Perak.
- Kerajaan Negeri Perak (2011), *Warta Kerajaan Negeri Perak*. Perak: Kerajaan Negeri Perak.
- Portal E-Syariah. "Enakmen/Ordinan/Akta Mahkamah Syariah." *E-Syariah*. Diakses 28 Januari 2013. <http://www2.esyariah.gov.my/esyariah/mal/portalv1/enakmen/undang.nsf/listsprk>.
- Portal E-Syariah. "Seksyen 34. Fatwa." *E-Syariah*. Diakses 16 Julai 2013. http://www2.esyariah.gov.my/esyariah/mal/portalv1/enakmen/State_Enact_Or_i.nsf/100ae747c72508e748256faa00188094/e799db595a5233fd4825717700109ba5?OpenDocument.

- Portal E-Syariah. "Seksyen 35. Bentuk Fatwa." *E-Syariah*. Diakses 16 Julai 2013. http://www2.esyariah.gov.my/esyariah/mal/portalv1/enakmen/State_Enact_Or_i.nsf/100ae747c72508e748256faa00188094/b58de366f76108274825717700113574?OpenDocument.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Permohonan Menetapkan Dasar Pemberian Zakat Dan Fitrah Kepada Keturunan Syed Oleh Majlis Agama Islam Perak." *e-Fatwa*. Diakses 21 Januari 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/permohonan-menetapkan-dasar-pemberian-zakat-dan-fitrah-kepada-keturunan-syed-oleh-o>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Tempoh Pemberian Zakat Kepada Mualaf." *e-Fatwa*. Diakses 21 Januari 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/tempoh-pemberian-zakat-kepada-mualaf-o>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Perakuan Keputusan Muzakarah Fatwa Majlis Kebangsaan Mengenai Penetapan Kadar Zakat Fitrah." *e-Fatwa*. Diakses 21 Januari 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/cadangan-perakuan-keputusan-muzakarah-fatwa-majlis-kebangsaan-mengenai-penetapan-kadar-o>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Penetapan Harga Fitrah Bagi Tahun 2004M/1425H." *e-Fatwa*. Diakses 21 Januari 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/penetapan-harga-fitrah-bagi-tahun-2004m1425h>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Cadangan Penetapan Nisab Zakat Harta Yang Bersandarkan Timbangan Emas." *e-Fatwa*. Diakses 20 April 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/cadangan-penetapan-nisab-zakat-harta-yang-bersandarkan-timbangan-emas>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Permakaian 1/8 Bahagian Bagi *Fi Sabil Allah* Untuk Kebajikan Ahli Pertubuhan Peladang Kawasan Kuala Kurau." *e-Fatwa*. Diakses 21 Januari 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/permakaian-18-bahagian-bagi-fisabilillah-untuk-kebijakan-ahli-pertubuhan-peladang-o>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Zakat Gaji & Pendapatan Professional-2." *e-Fatwa*. Diakses 22 Januari 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-kebangsaan/zakat-gaji-pendapatan-professional-2>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Fatwa Mengenai Zakat Harta-Harta Pendapatan." *e-Fatwa*. Diakses 22 Januari 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/fatwa-mengenai-zakat-harta-harta-pendapatan>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Zakat." *e-Fatwa*. Diakses 22 Januari 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/zakat-2>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Zakat Gaji Dan Pendapatan." *e-Fatwa*. Diakses 22 Januari 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/zakat-gaji-dan-pendapatan>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Zakat Pendapatan." *e-Fatwa*. Diakses 22 Januari 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/zakat-pendapatan-1>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Zakat Pendapatan." *e-Fatwa*. Diakses 1 Mac 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/zakat-pendapatan-2>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Zakat Penggajian." *e-Fatwa*. Diakses 1 Mac 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/zakat-penggajian-1>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Fatwa Tentang Zakat Pendapatan." *e-Fatwa*. Diakses 1 Mac 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/fatwa-tentang-zakat-pendapatan>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Zakat Penggajian." *e-Fatwa*. Diakses 1 Mac 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/zakat-penggajian-2>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Zakat Gaji." *e-Fatwa*. Diakses 1 Mac 2014. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-negeri/zakat-gaji-o>.

- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Penentuan Harga Zakat Fitrah Seluruh Malaysia." *e-Fatwa*. Diakses 8 Januari 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-kebangsaan/penentuan-harga-zakat-fitrah-seluruh-malaysia>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Ordinan Majlis Islam Sarawak, 2001." *e-Fatwa*. Diakses 4 Disember 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/rujukan-akta-enakmen>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Negeri Johor) 2003." *e-Fatwa*. Diakses 4 Disember 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/rujukan-akta-enakmen>.
- Portal Rasmi Fatwa Malaysia. "Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Perlis) 2006." *e-Fatwa*. Diakses 4 Disember 2013. <http://www.e-fatwa.gov.my/rujukan-akta-enakmen>.
- Portal Rasmi Jabatan Mufti Negeri Perak Darul Ridzuan. "Sejarah Penubuhan Jabatan Mufti." *mufti perak*. Diakses 11 November 2012. http://mufti.perak.gov.my/index.php?option=com_content&view=article&id=4:sejarah-penubuhan-jabatan-mufti&catid=9:latar-belakang&Itemid=6.